

ხულონჰესი – გარემოზე და სოციალური ზემოქმედების შეფასება

საჯარო განხილვების დანართი

წინამდებარე ცვლილებით სრულდება 2010 წლის თებერვლის გარემოზე და სოციალური ზემოქმედების შეფასების საბოლოო ანგარიში. აღნიშნული ანგარიშის ცვლილებები მოიცავს:

- ცვლილება გვერდზე 58
- ახალი დანართი: დანართი 4-1. საჯარო განხილვების დროს გამართული შეხვედრების ოქმები

აღნიშნული დოკუმენტები წარმოდგენილია ქვემოთ.

გარემოზე და სოციალური ზემოქმედების შეფასების საბოლოო მოდიფიცირებული ანგარიში: გვერდი 58

4.3 სოციალურ-ეკონომიკური გარემო

როგორც სატენდერო დოკუმენტაციაში იყო შემოთავაზებული, სოციალური გარემოს წინასწარი შესწავლის მეთოდად გამოყენებული იყო **წარმომადგენლობითი სწრაფი შეფასების მეთოდი¹**, ხოლო გარემოზე ზემოქმედების შეფასების კვლევისთვის გამოყენებული იყო **სრული აღწერა**.

ძირითადი ინფორმაციები და დაინტერესებული პირები გამოვლინდნენ უსაფრთხოების კვლევის პირველ ეტაპზე.

კონსულტაციების პირველი რაუნდი (ეროვნულ და ადგილობრივ დონეებზე) ჩატარდა **დეტალური გამოკითხვების** და **ფოკუს ჯგუფებთან** (ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლები, ფერმერები, ქალები და სოფლის უზუცესები, დაუცველი პირები, არასამთავრობო ორგანიზაციები, სამთავრობო ცენტრალური უწყებები) **განხილვების** მეშვეობით.

განხილვების ფორმატი სტრუქტურულად ნახევრად იყო ჩამოყალიბებული და მოიცავდა ისეთ საკითხებს, როგორცაა სოფლის ტრადიციული და კულტურული ნათესაობა სვანეთის რეგიონში, ლიდერობის სტრუქტურა, საქმიანობები სასიცოცხლო სახსრების გამომუშავებისთვის, სქესთა როლები და დამოკიდებულება განსახლების მიმართ.

ჩატარდა **საოფისე კვლევა** და შესწავლილი იქნა რეგიონის შესახებ არსებული შესაბამისი ლიტერატურა და მეორადი მონაცემები. მოცემულ რეგიონში წინათ ჩატარებული კვლევის შედეგები არ მოიპოვება; მონაცემების ერთადერთი წყაროა 2002 წლის აღწერა და არასამთავრობო ორგანიზაცია **Accion Contra la Hambre**-ს მიერ ჩატარებული სასოფლო-სამეურნეო კვლევა.

მომზადდა წინასწარი ტესტირების კითხვარი და გამოყენებული იქნა 15 ოჯახისთვის (10 ხაიში და 5 ზედა სოფლებში), რაც შემდგომში სრულფასოვანი გამოკითხვისთვის დაიხვეწა.

კონსულტაციების მეორე რაუნდი დაიწყო ენერგეტიკის სამინისტროს მიერ გარემოზე ზემოქმედების წინასწარი შეფასების ოფიციალურად დამტკიცებიდან და პროექტის სიღრმისეული გარემოსაცვითი და სოციალური შეფასების დაწყებაზე დასტურის მიღებიდან ხანმოკლე პერიოდში.

ტექნიკური და უსაფრთხოების კვლევის პირველ და მეორე ფაზებში, **საჯარო განხილვები და კონსულტაციები** გაიმართა საპროექტო რაიონში (ჯვარი, მესტია, ხაიში, ზუგდიდი) და ასევე თბილისში, ენერგეტიკის სამინისტროში, 2008 წლის ივლისში (2008

წლის 27-31 ივლისი). ამ პროცესში მონაწილეობა² მიიღო ადგილობრივმა მოსახლეობამ, დაინტერესებულმა ორგანიზაციებმა და მთავრობის წარმომადგენლებმა.

2008 წლის ოქტომბერში, ენერგეტიკის სამინისტროს ვებგვერდზე და ადგილობრივ გაზეთში პროექტის ფარგლებში ჩასატარებელი გამოკითხვების შესახებ ინფორმაციის გამოქვეყნების შემდეგ, ჩატარდა **სრულფასოვანი გამოკითხვები**, რომლებიც გაგრძელდა ნოემბრის ბოლომდე. გამოკითხვები მიზნად ისახავდა სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებზე მონაცემების შეგროვებას და იმ საცხოვრებელი ადგილების და თემების საკუთრებების აღრიცხვა-ინვენტარიზაციას, რომლებიც განსახლების შედეგად დაიკარგება.

იმის გათვალისწინებით, რომ მოსახლეობის უმეტესობას არ გაანჩნია ინტერნეტთან კავშირი და გაზეთების კითხვა შეზღუდულია, განცხადების ასლები გამოიკრა სხვადასხვა ადგილებში - სკოლებში, პოლიციის შენობაში, ადგილობრივი ხელისუფლების შენობებში და დაურთდა მოსახლეობას ინტერვიუების დროს ორგანიზებულ საჯარო შეხვედრებზე. აღწერის დროს დადგინდა **საბოლოო ვადა (2008 წლის 30 ნოემბერი)**, რომლის დადგომამდე მოსახლეობას შეეძლო უძრავ და მოძრავ ქონებაზე პრეტენზიის დაფიქსირება.

1 წარმომადგენლობითი სწრაფი შეფასება მოიცავს “მეთოდების ნაკრებს”, საიდანაც შესაძლებელია პროექტთან მიმართებაში ყველაზე შესაფერისი მეთოდი შეირჩეს. მეთოდი მოიცავს გამოკითხვებს და მსჯელობებს, რუკების შედგენას, კატეგორიების მინიჭებას. წარმომადგენლობითი სწრაფი შეფასების მთავარი საშუალებები მოიცავს ნახევრად ფორმირებულ გამოკითხვებს, ფოკუსურებულ ჯგუფებთან დისკუსიებს, რჩეული კატეგორიების მინიჭებას, რუკების და მოდელების შედგენას, სეზონური და ისტორიული დაჯგომების ჩამოყალიბებას.

2 საზოგადოებას მიეცა საშუალება გასცნობოდა პროექტის არსს და გამოეხატა მოსაზრებები წარმოდგენილი ალტერნატივების შესახებ. ტექნიკური და გარემოსაცვითი კვლევის დოკუმენტები, სტრატეგიული კვლევის ჩათვლით, ატვირთული იქნა ენერგეტიკის სამინისტროს ვებგვერდზე და ხელმისაწვდომი იყო ყველასთვის. დოკუმენტების ნაბეჭდი ვერსია ხელმისაწვდომი იყო ხაიშის საზოგადოებრივ ადგილებში.

დანართი 4-1. საჯარო განხილვების დროს გამართული შეხვედრების ოქმები

პროექტის ტექნიკური და უსაფრთხოების კვლევების I და II ფაზების დასასრულს საპროექტო ტერიტორიაზე (ჯვარი, მესტია, ხაიში, ზუგდიდი) და ასევე თბილისში ენერგეტიკის სამინისტროში 2008 წლის ივლისში (27-დან 31 ივლისამდე, 2008 წელი) გაიმართა **საჯარო განხილვები და კონსულტაციები**, რომლებსაც ესწრებოდა ადგილობრივი მოსახლეობა, დაინტერესებული პირები და საქართველოს მთავრობის წარმომადგენლები.

საზოგადოებას მიეცა საშუალება მიეღო ინფორმაცია პროექტის შესახებ და გამოეთქვა საკუთარი მოსაზრებების წარმოდგენილ საპროექტო ალტერნატივებზე. ადგილი ხელმისაწვდომობისათვის ენერგეტიკის სამინისტროს ვებგვერდზე განთავსდა ტექნიკური კვლევის შემაჯამებელი დოკუმენტი, გარემოსდაცვითი კვლევის დოკუმენტაცია და გარემოსდაცვითი სტრატეგიული შეფასების კვლევა. აღნიშნული დოკუმენტების მყარი კერსები საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომი იყო ასევე ხაიშში.

შეხვედრების ოქმები შედგენილია და დირექტირებულია რიგი მასალების მეშვეობით, რომლებიც გადაეცა ენერგეტიკის სამინისტროს.

- თითოეული შეხვედრის აუდიო ჩანაწერი;
- კონსულტაციების დროს გამართულ დებატებამდე და მათ შემდეგ კონსულტანტისთვის (BRLi-ARS) და ენერგეტიკის სამინისტროსთვის საზოგადოების (ორგანიზაციების/ჯგუფები) მიერ წარდგენილი წერილები.

ქვემოთ წარმოდგენილია 5 საჯარო შეხვედრის (ჯვარი, მესტია, ხაიში, ზუგდიდი და თბილისი) ოქმი.

შეხვედრის ოქმი: ხუდონის ჰიდროელექტროსადგურის პროექტი საჯარო კონსულტაციები და განხილვები ჯვარში

საპროექტო ჯგუფის წევრები: ბ-ნი არჩილ ნიკოლაიშვილი, ენერგეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი დავით შარიკაძე, ენერგეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი გიორგი შუკაკიძე, ენერგეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი გივი კიკნაძე, ენერგეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი იოსებ მელითაური, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი აფშან კავაჯა, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი ქრისტინ შრეიდერი, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი დარეჯან კაპანაძე, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი მაია დუიშვილი, მსოფლიო ბანკი
ბ-ნი ვესლი სალეირა, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ბ-ნი გია მაჭარაძე, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ქ-ნი თათია ანდლულაძე, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ქ-ნი ფრენს მერიონი, BRL
ბ-ნი ირაკლი სულაბერიძე, BRL

ადგილი : ადგილობრივი ადმინისტრაციული პუნქტი, ჯვარი
თარიღი და დრო: 28.07.2008 – 17.00-19.00 სთ
საკითხი: ხუდონის პროექტი – საჯარო კონსულტაციები და განხილვები

1. ენერგეტიკის მინისტრის მოადგილემ ბატონმა არჩილ ნიკოლაიშვილმა წარმოადგინა ენერგეტიკის სამინისტრო და მოკლე აღწერა გააკეთა საჯარო განხილვების პროცედურების და ზოგადად ხუდონის პროექტის შესახებ. მან განმარტა ხუდონის ტექნიკურ-ეკონომიკური კვლევის სხვადასხვა ფაზები და პროექტის მიმდინარე სტატუსი. დამსწრე საზოგადოებამ გამოთქვა პროტესტი ელექტროენერჯის უქონლობასთან დაკავშირებით. ვინაიდან ეს შეხვედრა არ ეძღვნებოდა ამ კონკრეტული საკითხს დამსწრეთა გარკვეულმა ნაწილმა შეხვედრა დატოვა.
2. მსოფლიო ბანკის წარმომადგენელმა ბატონმა იოსებ მელითაურმა წარმოადგინა სერბული კომპანია SEEC-ის მიერ განხორციელებული გარემოსდაცვითი სტრატეგიული შეფასების ანგარიში. აღნიშნული კვლევის ძირითადი მიზანი იყო ხუდონის პროექტის სიცოცხლისუნარიანობის წინასწარი შეფასება საქართველოში ენერჯიაზე ზრდადი მოთხოვნის დაკმაყოფილებისათვის სხვა ალტერნატიულ ვარიანტებთან შედარებით, რომლის საფუძველზე გაკეთდებოდა გადაწყვეტილება პროექტის შემდგომ, დეტალური ტექნიკურ-ეკონომიკურ ფაზაზე გადასვლასთან დაკავშირებით. გარემოსდაცვითი სტრატეგიული შეფასების კვლევის ფარგლებში გაანალიზებული იქნა საქართველოს ენერჯო სისტემის გაფართოების ძირითადი ალტერნატივები. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ იმ ალტერნატივის განვითარება, რომელიც უკავშირდება დაბალ სამშენებლო და საექსპლუატაციო ხარჯების საუკეთესო ვარიანტია, რომელიც მოიაზრებს ელექტროენერჯის გაცვლას საქართველოს და მეზობელ ქვეყნებს შორის და ყველა დიდი ჰიდროელექტროსადგურის (ხუდონის, ფარავანის და ნამახვანის კასკადი) აშენებას უახლოეს მომავალში იმ მიზნით, რომ ზოგიერთი მათგანი ექსპლუატაციაში შევიდეს 2015 წლისათვის. ელექტროენერჯია იმპორტირებული იქნება ზამთრის პერიოდში, ხოლო ზაფხულში პიკური გამოძენების დროს განხორციელდება ექსპორტი.
3. ბატონმა ვესლი სალეირამ (ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი) წარმოადგინა ტექნიკური კონსულტანტების მიერ განხორციელებული სამუშაოები. ერთობლივმა საწარმომ კოლენკო-შტუკიმ პროექტზე მუშაობა 2007 წლის ივნისში დაიწყო. თავდაპირველად ხუდონის პროექტის 60-იან წლებში დაიწყო და შენერდა 80-იან წლებში. მიწისქვეშა ჰესის შენობა უკვე აშენებულია და გარკვეული სამუშაოები არის ჩატარებული კაშხლის საძირკველში. ხუდონის კაშხლის აშენება თავდაპირველად შერჩეულ კვანძში გამოიწვევს სოფელ ხაიშის დატბორვას. ამის გამო ერთობლივ საწარმოს მოეთხოვა სხვა ისეთი ალტერნატივების შესწავლა, რომლებიც არ

გამოიწვევდა სოფელ ხაიშის დატბორვას. ერთობლივმა საწარმომ შეისწავლა დაახლოებით 20 ალტერნატივა. ერთობლივმა საწარმომ ძირითადი აქცენტი მდინარე ენგურზე კასკადის განვითარებაზე და მდინარის ჰიდროპოტენციალის გამოყენების საჭიროებაზე გააკეთა. საქართველო ძალიან მდიდარია ჰიდროენერგეტიკული რესურსებით. საწვავის ფასი იზრდება და შესაბამისად მდინარე ენგურის რესურსის ეფექტურად გამოყენება ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე დადებითად იმოქმედებს. ერთობლივი საწარმოს მიერ შესწავლილი 23 ალტერნატივიდან შემდეგი სამი ალტერნატივა იქნა გამორჩეული:

- ალტერნატივა 1 – 35 მ სიმაღლის კაშხალი ხაიშის ქვემოთ 560 მ ნიშნულზე და 150 მ სიმაღლის კაშხალი ხაიშის ზემოთ 700 მ ნიშნულზე.
- ალტერნატივა 2 – თავდაპირველი საპროექტო კვეთი 200 მ სიმაღლის კაშხლით 700 მ ნიშნულზე (იწვევს სოფელი ხაიშის დატბორვას).
- ალტერნატივა 3 – ხაიშის ზედა ბიეფში ლახანის ტერიტორიაზე 910 მ ნიშნულზე მაღალი კაშხალი. ამ შემთხვევაში ხაიში არ დაიტბორება და კაშხალი არსებულ პესის შენობას შეუერთდება 9 კმ სიგრძის სადაწნო გვირაბით.

ესენია ძირითადი ალტერნატივები; დანარჩენი 20 ვარიანტი განიხილება სხვადასხვა ტიპის და სიმაღლის კაშხალთან ერთად.

ერთობლივმა საწარმომ ეკონომიკური კვლევების დროს გაითვალისწინა გარემოსდაცვითი და სოციალური ზემოქმედების ხარჯები და შედეგად ხუდონჰესის თავდაპირველი კვეთი (ალტერნატივა 2) აღმოჩნდა საუკეთესო ვარიანტი. ერთობლივმა საწარმომ გაითვალისწინა სეისმური და სხვა ტექნიკური ასპექტები, რამაც გამოიწვია 1989 წელს პროექტის შეჩერება. კაშხლის დიზაინი უნდა შეიცვალოს იმგვარად, რომ უზრუნველყოფილი იყოს უსაფრთხოება. პროექტში ჩართულნი არიან ბევრი საერთაშორისო და ადგილობრივი სეისმოლოგიური ექსპერტები და ერთობლივი საწარმო ამ მხრივ თავდაჯერებულია. ენერგეტიკის სამინისტროს მიერ შერჩეულმა საერთაშორისო და ადგილობრივი ექსპერტების საბჭომ გაანალიზა და შეამოწმა პროექტი და გამოთვლები. ერთობლივმა საწარმომ აღნიშნა, რომ პროექტის კვეთი სწორად არის შერჩეული, რასაც ამტკიცებს განხორციელებული აგეგმვითი და ტოპოგრაფიული სამუშაოების შედეგები.

ტექნიკური თვალსაზრისით ერთობლივი საწარმო დარწმუნებულია, რომ პროექტი განორციელდება მხოლოდ უმნიშვნელო გართულებებით. თუმცა არსებობს ბევრი გარემოსდაცვითი, სოციალური და კულტურული ასპექტები, და აუცილებელია მათი სათანადოდ გათვალისწინება და გადაწყვეტა. ტექნიკური ჯგუფი მჭიდროდ თანამშრომლობდა გარემოსდაცვით საკითხებზე მომუშავე კონსულტანტებთან; თუმცა ეს ორი ჯგუფი ზეგავლენას არ ახდენდა ერთმანეთის სამუშაოზე და გადაწყვეტილებებზე. BRL-მა ერთობლივ საწარმოს მიაწოდა გარემოზე რეაგირების შემარბილებელი ღონისძიებების ხარჯთაღრიცხვა, რაც გათვალისწინებული იქნა სამშენებლო ხარჯების გამოთვლისას. მიუხედავად ამ ხარჯებისა, ხუდონჰესის პროექტის (ალტერნატივა 2) შესწავლილ ალტერნატივებს შორის საუკეთესო ვარიანტია.

4. კითხვა: “ჩატარდა თუ არა სეისმოლოგიური კვლევები? უსაფრთხო არის თუ არა ამ რეგიონში, სადაც სეისმურობა მაღალია, ორი მაღალი კაშხლის აშენება?”

ვესლი საღეირამ (ერთობლივი საწარმო) უპასუხა, რომ ერთობლივი საწარმოს კომპანიებს ისეთ სეისმურ ზონაში, როგორც ირანია, მუშაობის გამოცდილება გააჩნიათ. კვლევებში ჩართულნი იყვნენ მსოფლიოში საუკეთესო სეისმური ექსპერტები და ერთობლივი საწარმო იყენებს საპროექტო გამოთვლების კონსერვატორულ მეთოდს და ასევე შეცვლილი იქნა კაშხლის ტიპი. პროექტი გათვლილია 9 ბალიან მიწისძვრაზე. ბატონი საღეირას თქმით ერთობლივი საწარმო შესძლებს ყველა ტექნიკური სირთულის გადალახვას, თუმცა სოციალური და გარემოსდაცვითი პრობლემები ძალიან მნიშვნელოვანია, მაგრამ აღნიშნული მათ, როგორც საინჟინრო კონსულტანტის პრეროგატივაში არ შედის.

ენგურჰესის თაღოვანი კაშხლის დირექტორმა, ბატონმა ჭანიამ აღნიშნა, რომ ენგურის კაშხალი აშენებული იქნა საქართველოში წარმოებული ბეტონით. 30 წლის მანძილზე არავითარ ანომალიებს არ ჰქონია ადგილი. კაშხალზე დამონტაჟდა კაშხლის მონიტორინგის უახლესი

სისტემები მონაცემების ავტომატურად დამუშავების პროგრამული უზრუნველყოფით, რის საშუალებითაც ხდება კაშხლის ქცევაზე ყოველდღიური დაკვირვება.

5. კითხვები:

1. მცირე ზომის ჰიდროელექტროსადგურების აშენება უმჯობესია და ჩემი აზრით ალტერნატივა 1 საუკეთესო ვარიანტია.
2. კაშხლის რა ტიპებია გათვალისწინებული თითოეული ალტერნატივისთვის?
3. ითვალისწინებს თუ არა პროექტი ინფრასტრუქტურის განვითარებას.

პასუხობს ბატონი ვესლი საღვირა (ერთობლივი საწარმო): “ჩვენ შევისწავლეთ სხვადასხვა ტიპის და სიმაღლის კაშხალი ბევრ სხვადასხვა კვეთში. ხუდონის თავდაპირველად შერჩეულ კვეთში დაწინაურდა ყველაზე მაღალია და შესაძლებელია მეტი წყლის დაგროვება; მოცულობა მაღალია და შესაბამისად ელ. ენერჯის ტარიფი ყველაზე დაბალი იქნება. ზედა ბიფეში წყლის ხარჯი დაბალია და შეუძლებელია წყლის აკუმულირება. შესაბამისად ხუდონის თავდაპირველი ვარიანტი ყველაზე ეფექტურია გენერაციასთან და ტარიფთან მიმართებაში. სამშენებლო ხარჯებში გათვალისწინებულია ინფრასტრუქტურის განვითარებაც. მოხდება გზების გადაადგილება და ახალი გზების მშენებლობა. თუმცა საბოლოო გადაწყვეტილება მთავრობამ უნდა მიიღოს”.

6. კითხვა: “მშენებლობის დროს რამდენი ადამიანი დასაქმდება და საიდან იქნება სამუშაო ძალა მოყვანილი?”

არჩილ ნიკოლაიშვილის (ენერჯეტიკის სამინისტრო) პასუხი: “ამ ეტაპზე ჯერ უნდა გადავწყვიტოთ ღირს თუ არა ხუდონის აშენება. გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, სამუშაო ძალად გამოყენებული იქნება ადგილობრივი მოსახლეობა და დასაქმდება დაახლოებით 2000-მდე მუშა-ხელი”.

7. კითხვები:

1. რომელი ალტერნატივა არის საზოგადოებისთვის ყველაზე მისაღები და რომელს ექნება გარემოზე ყველაზე მინიმალური უარყოფითი ზემოქმედება?
2. იმოქმედებს თუ არა პროექტი მიკროკლიმატზე და ჯანმრთელობაზე?
3. ჯვარის მოსახლეობისთვის შემცირდება თუ არა ელ. ენერჯის ტარიფი ან გამოიყოფა თუ არა სხვა სახის დახმარებები?

არჩილ ნიკოლაიშვილის (ენერჯეტიკის სამინისტრო) პასუხი: “ტექნიკური და ეკონომიკური თვალსაზრისით ალტერნატივა 2 საქართველოს ენერჯო სისტემისათვის საუკეთესო ვარიანტია. იმ შემთხვევაში თუ გარემოსდაცვითი და სოციალური საკითხები სათანადოდ იქნება გათვალისწინებული და შესაბამისი კომპენსაციები მიეცემა ადგილობრივ მოსახლეობას ალტერნატივა 2 საუკეთესოა. გათვალისწინებული იქნება საზოგადოების სხვა მოთხოვნები და შემოთავაზებები და შემოსავალი შევა ადგილობრივ ბიუჯეტში”.

8. ჟურნალისტის კითხვა: “მე ვაკვირდებოდი საქართველოს ჰიდროენერჯეტიკის განვითარების პროცესებს. ენერჯეტიკის მშენებლობის დროს გაკეთებული შეპირებები არ იქნა რეალიზებული. მოსახლეობის დამოკიდებულება ასეთი საკითხების მიმართ სკეპტიკურია და მათ იმედი აქვთ, რომ ჩართულნი იქნებიან მშენებლობაში, თუმცა ნათელი გეგმა არ არსებობს. მაგალითად, ჩინურმა კომპანიებმა, რომლებსაც რეგიონში ხე-ტყის ბიზნესი აქვთ, ადგილობრივი მოსახლეობა არ დაიქირავეს. როგორ განვითარდება ტურიზმი თუკი საგრძნობლად დიდი ტერიტორია დაიტბორება?”

არჩილ ნიკოლაიშვილის (ენერჯეტიკის სამინისტრო) პასუხი: “წყალსაცავები სხვადასხვა ტიპის ტურიზმის განვითარების საშუალებას იძლევა. მშენებლობის პროცესში გამოყენებულნი იქნება შესაფერისი ინტელექტის და სამუშაო გამოცდილების მქონე ადამიანები; მოსახლეობის დანარჩენი ნაწილი გამოყენებული იქნება მუშა-ხელად. მუშა-ხელის შერჩევა მოხდება გამოცდილებისა და კვალიფიკაციის მიხედვით”.

9. ფრენს მარიონმა, გუნდის ლიდერი და ეკოლოგიური ექსპერტი და ბატონმა ირაკლიმ საკანდელიძემ, სოციალური ექსპერტი, წარმოადგინეს გარემოზე და სოციალური ზემოქმედების

შემსწავლელი საკონსულტაციო კომპანია BRL. BRL-მა შეაფასა თითოეული ალტერნატივის დადებითი და უარყოფითი მხარეები ზეგავლენის ქვეშ აღმოჩენილ მოსახლეობასთან და ინფრასტრუქტურასთან, დასატბორ სასოფლო-სამეურნეო მიწებთან, კულტურულ მემკვიდრეობასთან, მდინარეზე ზეგავლენასთან, ტყეებთან და მიკროკლიმატთან მიმართებაში. BRL-ი მჭიდროდ თანამშრომლობდა ერთობლივ საწარმო კოლენკო-შტუკისთან. როგორც კი მიიღება გადაწყვეტილება პროექტის შესახებ, BRL-ის სამუშაოს შემდეგი ფაზაა შემარბილებელი ღონისძიებებისთვის შემოთავაზებების ჩამოყალიბება და უარყოფითი ზეგავლენის კომპენსაციის, სოციალური და გარემოსდაცვითი საკითხების სათანადოდ გათვალისწინების უზრუნველყოფა და თუ მოსახლეობის განსახლება გარდაუვალი გახდება, მათი საუკეთესო პირობებით უზრუნველყოფა. BRL-ის მიერ მოსამზადებელი იქნება ადგილობრივი მოსახლეობისთვის დასაქმების და სწავლების პროგრამა და მშენებლობის დროს გარემოზე უარყოფითი ზეგავლენის შემარბილებელი ღონისძიებების შემოთავაზება. BRL-ის რჩევაა უფრო ინტენსიური შეხვედრების და კონსულტაციების ჩატარება ადგილობრივ მოსახლეობასთან.

10. კომპანია საქიდროს დირექტორმა, ქაღბატონმა მარია ვალიშვილმა აღნიშნა, რომ ენგურჰესის სარეაბილიტაციო სამუშაოების დროს ძირითადად ადგილობრივი მოსახლეობა იყო დასაქმებული. საქიდროს სახელით მან სამშენებლო სამუშაოებში მონაწილეობის ინტერესი გამოხატა და მხარი დაუჭირა ადგილობრივი სპეციალისტებისთვის სასწავლო ცენტრების გახსნის იდეას.

11. სს “ლალხორის” და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წარმომადგენელმა, ბატონმა მირონ ფირცხელანმა აღნიშნა, რომ ერთობლივი საწარმოს და BRL-ის მიერ ალტერნატივების შესწავლა ენერგეტიკის სამინისტროს და მსოფლიოს ბანკის დავალებით განხორციელდა. საუკეთესო პროექტის შერჩევა მათ ვალდებულებაში არ შედის. მან წარმოადგინა სს “ლალხორის” და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დასკვნები ხულონის პროექტთან მიმართებაში.

ბატონი ფირცხელანის თქმით პროექტის ზეგავლენის ქვეშ მოქცეულ ტერიტორიაზე მცხოვრები ადგილობრივი მოსახლეობის მოთხოვნების დაკმაყოფილების მიზნით შემუშავებული უნდა იქნას სპეციალური პროგრამები. მოსახლეობის განსახლება უნდა მოხდეს იმავე რეგიონში იმისათვის, რომ ისინი არ მოსწყდნენ თავიანთ ფესვებს და შენარჩუნებული იქნას მათი ტრადიციები და ენა.

ერთერთი ყველაზე პრობლემატური საკითხია ჭუბერიდან დიზამდე და ნაკრას ზემოთ გზის დაგრძელება. მესტიიდან ლენტეხამდე, ლატალიდან ლაჰლა-ჩალაის ხეობამდე 6 კმ სიგრძის გვირაბის გავლით ახალის გზის აშენება აუცილებელია, რაც ამ რაიონს ორ შორის მანძილს 312 კმ-დან 40 კმ-მდე შეამცირებს. სამხედრო მიზნებისთვის, გზა ძალიან მნიშვნელოვანი იქნება (მან აღნიშნა, რომ სვანეთზე გამავალი რუსეთ-საქართველოს სასაზღვრო ზოლი 360 კმ-ზე გრძელია).

აუცილებელია მაქსიმალურად იქნას გამოყენებული ადგილობრივი სამუშაო ძალა. ამისათვის აუცილებელია იქნება წინასწარ სასწავლო კურსების მოწოდება.

ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესების დაცვის მიზნით, ბატონმა ფირცხელანმა მოითხოვა შემდეგი:

- პროექტის ფინანსირებისას მოსახლეობის, როგორც აქციონერების გათვალისწინება;
- შესანარჩუნებელი ადგილების ზუსტი სახელწოდებები. სახელწოდება “ხულონი” უნდა შეიცვალოს “ლალხორით” – ადგილი სადაც დაგეგმილია კაშხლის აშენება.

შეხვედრის ოქმი: ხუდონის ჰიდროელექტროსადგურის პროექტი საჯარო კონსულტაციები და განხილვები მესტიაში

საპროექტო ჯგუფის წევრები: ბ-ნი არჩილ ნიკოლაიშვილი, ენერჯეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი დავით შარიქაძე, ენერჯეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი გიორგი შუკაკიძე, ენერჯეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი გივი კიკნაძე, ენერჯეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი იოსებ მელითაური, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი აფშან კავაჯა, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი ქრისტინ შრეიდერი, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი დარეჯან კაპანაძე, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი მაია დუიშვილი, მსოფლიო ბანკი
ბ-ნი ვესლი სალეირა, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ბ-ნი ვია მაჭარაძე, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ქ-ნი თათია ანდლულაძე, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ქ-ნი ფრენს მერიონი, BRL
ბ-ნი ირაკლი სულაბერიძე, BRL

ადგილი : მესტია, სვანეთი
თარიღი და დრო: 29.07.2008 – 12.00-14.00 სთ
საკითხი: ხუდონის პროექტი – საჯარო კონსულტაციები და განხილვები

1. შეხვედრა გახსნა ბატონმა იოსებ მელითაურმა და დამსწრე საზოგადოებას წარუდგინა საჯარო განხილვებში მონაწილე პირები. მან აღნიშნა, რომ საჯარო განხილვების მთავარი მიზანია საზოგადოებისათვის ხუდონის მშენებლობის ალტერნატივების გაცნობა. პროექტი (შესწავლის და არა მშენებლობის პროექტი) დაფინანსდა მსოფლიო ბანკის მიერ და მასზე მუშაობდა ორი ჯგუფი – ტექნიკური ჯგუფი წარმოდგენილი ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკის მიერ და გარემოზე და სოციალური ზემოქმედების შემსწავლელი ჯგუფი BRL/ARS Progetti. პროექტის სირთულიდან გამომდინარე მსოფლიო ბანკმა გადაწყვიტა თავად განხორციელებინა გარემოზე ზემოქმედების სტრატეგიული შეფასება მთლიანი ენერჯო სექტორის განვითარების გათვალისწინებით. ამ მიზნით კვლევები განხორციელდა სერბულმა კომპანიამ SEEC-მა და შეხვედრაზე წარმოდგენილი იქნა SEEC-ის მიერ მომზადებული ანგარიშის ძირითადი შედეგები. შესწავლილი იქნა მთელი ენერჯეტიკული სექტორი და ასევე პროგნოზირებული იქნა ელექტროენერჯიაზე მოთხოვნა 2007 წლიდან 2021 წლამდე. ელექტროენერჯიაზე მოთხოვნის დასადგენად გამოყენებული იქნა გარკვეული მეთოდოლოგია, მიდგომა და მიზნები. გამოვლენილი იქნა ელ. ენერჯიაზე მოთხოვნის დაკმაყოფილების სამი ალტერნატივა და თითოეული ალტერნატივის ხარჯები. მთავარი მიზანი იყო საქართველოსთვის ელ. ენერჯის გამოშვების ყველაზე იაფი და გარემოზე და სოციალურ მდგომარეობაზე მინიმალური ზემოქმედების მქონე ვარიანტის გამოვლენა. გაკეთდა დასკვნა, რომ საქართველო სარგებელს მიიღებდა დღეიდან 2021 წლამდე ძირითადი ჰიდროელექტროსადგურების განვითარებით. მსოფლიო ბანკის მოთხოვნაა მის მიერ ფინანსირებადი ყველა პროექტის გარემოზე და სოციალური ზემოქმედების შესწავლა. სრული კვლევები ჯერ არ განხორციელებულა, მაგრამ შესრულებულია მას შემდეგ რაც პროექტის შესახებ გადაწყვეტილება მიღებული იქნება. ამ ეტაპზე მთავარი მიზანია განისაზღვროს საქართველოს ესაჭიროება თუ არა ხუდონის და სხვა ჰესების განვითარება.

კვლევებმა დადებითი პასუხი მოგვცა. ქვეყანას ესაჭიროება ყველა შემდეგი პროექტი:

- ნამახვანის კასკადი,
- ფარავანის ჰიდროელექტროსადგური

- ხუდონის ჰიდროელექტროსადგური და
- მცირე ზომის ჰესები, რომელთა ჯამური სიმძლავრე 200 მეგავატს აღწევს.

ამასთან დამატებით ქვეყანამ უნდა გაახშიროს მეზობელ ქვეყნებთან იმპორტ-ექსპორტი. ეს საშუალებას მისცემს საქართველოს ყველაზე ხელსაყრელად და უსაფრთხოდ განავითაროს ჰიდროენერგეტიკა. მომგებიანი იქნება 2013 წლისათვის დიდი ჰესების ექსპლუატაციაში გაშვება, რათა საქართველო საზღვარგარეთიდან შემოტანილ ენერჯიაზე არ იყოს დამოკიდებული. ამასთანავე შესწავლილი იქნა მანუე ნივთიერებების გაფრქვევის (ემისიის) და ნავთობის ფასების ზრდის საკითხები. შესაძლებელია, რომ 5 წელიწადში ქვეყანამ ვეღარ შესძლოს ენერჯო მატარებლების შესყიდვა, გარდა გაზისა. მნიშვნელოვანია, რომ ქვეყანამ დაიწყო ჰიდროენერგეტიკის განვითარება რაც შეიძლება დროულად და ჩაერთოს ელ. ენერჯის სეზონურ ვაჭრობაში. წინააღმდეგ შემთხვევაში საჭირო გახდება თერმული ელექტროსადგურების აშენება. მრავალ კრიტერიუმთან ანალიზმა და კვლევის სხვა მოდელებმა მეტნაკლებად ანალოგიური რეზულტატი მოგვცა.

2. ბატონმა ვესლი სალეირამ (ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი) წარმოადგინა ტექნიკური კონსულტანტების მიერ განხორციელებული სამუშაოები. ერთობლივმა საწარმომ კოლენკო-შტუკიმ პროექტზე მუშაობა 2007 წლის ივნისში დაიწყო. თავდაპირველად ხუდონჰესის პროექტი 60-იან წლებში დაიწყო და შეჩერდა 80-იან წლებში. მიწისქვეშა ჰესის შენობა უკვე აშენებულია და გარკვეული სამუშაოები არის ჩატარებული კაშხლის საძირკველში. ხუდონჰესის კაშხლის აშენება თავდაპირველად შერჩეულ კვეთში გამოიწვევს სოფელ ხაიშის დატბორვას. შედეგად ერთობლივ საწარმოს მოეთხოვა სხვა ისეთი ალტერნატივების შესწავლა, რომლებიც არ გამოიწვევდა სოფელ ხაიშის დატბორვას. ერთობლივმა საწარმომ შეისწავლა დაახლოებით 20 ალტერნატივა. ერთობლივმა საწარმომ ძირითადი აქცენტი მდინარე ენგურზე კასკადის განვითარებაზე და მდინარის ჰიდროპოტენციალის გამოყენების საჭიროებაზე გააკეთა. საქართველო ძალიან მდიდარია ჰიდროენერგეტიკული რესურსებით. საწვავის ფასი იზრდება და შესაბამისად მდინარე ენგურის რესურსის ეფექტურად გამოყენება ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე დადებითად იმოქმედებს. ერთობლივმა საწარმოს მიერ შესწავლილი 23 ალტერნატივიდან შემდეგი სამი ალტერნატივა იქნა გამორჩეული:

- ალტერნატივა 1 – 35 მ სიმაღლის კაშხალი ხაიშის ქვემოთ 560 მ ნიშნულზე და 150 მ სიმაღლის კაშხალი ხაიშის ზემოთ 700 მ ნიშნულზე.
- ალტერნატივა 2 – თავდაპირველი საპროექტო კვეთი 200 მ სიმაღლის კაშხლით 700 მ ნიშნულზე (იწვევს სოფელი ხაიშის დატბორვას).
- ალტერნატივა 3 – ხაიშის ზედა ბიფურში ლახანის ტერიტორიაზე 910 მ ნიშნულზე მაღალი კაშხალი. ამ შემთხვევაში ხაიში არ დაიტბორება და კაშხალი არსებულ ჰესის შენობას შეუერთდება 9 კმ სიგრძის სადაწნო გვირაბით.

ესენია ძირითადი ალტერნატივები; დანარჩენი 20 ვარიანტი განიხილება სხვადასხვა ტიპის და სიმაღლის კაშხალთან ერთად.

ერთობლივმა საწარმომ ეკონომიკური კვლევების დროს გაითვალისწინა გარემოსდაცვითი და სოციალური ზემოქმედების ხარჯები და შედეგად ხუდონჰესის თავდაპირველი კვეთი (ალტერნატივა 2) აღმოჩნდა საუკეთესო ვარიანტი. ერთობლივმა საწარმომ გაითვალისწინა სეისმური და სხვა ტექნიკური ასპექტები, რამაც გამოიწვია 1989 წელს პროექტის შეჩერება. კაშხლის დიზაინი უნდა შეიცვალოს იმგვარად, რომ უზრუნველყოფილი იყოს უსაფრთხოება. პროექტში ჩართულნი არიან ბევრი საერთაშორისო და ადგილობრივი სეისმოლოგიური ექსპერტები და ერთობლივი საწარმო ამ მხრივ თავდაჯერებულია. ენერგეტიკის სამინისტროს მიერ შერჩეულმა საერთაშორისო და ადგილობრივი ექსპერტების საბჭომ გაანალიზა და შეამოწმა პროექტი და გამოთვლები. ერთობლივმა საწარმომ აღნიშნა, რომ პროექტის კვეთი სწორად არის შერჩეული, რასაც ამტკიცებს განხორციელებული აგებებითი და ტოპოგრაფიული სამუშაოების შედეგები.

ტექნიკური თვალსაზრისით ერთობლივი საწარმო დარწმუნებულია, რომ პროექტი განხორციელდება მხოლოდ უმნიშვნელო გართულებებით. თუმცა არსებობს ბევრი გარემოსდაცვითი, სოციალური და კულტურული ასპექტები, და აუცილებელია მათი სათანადოდ გათვალისწინება და გადაწყვეტა. ტექნიკური ჯგუფი მჭიდროდ თანამშრომლობდა გარემოსდაცვით

საკითხებზე მომუშავე კონსულტანტებთან; თუმა ეს ორი ჯგუფი ზეგავლენას არ ახდენდა ერთმანეთის სამუშაოზე და გადაწყვეტილებებზე. BRL -მა ერთობლივ საწარმოს მიაწოდა გარემოზე რეაგირების შემარბილებელი ღონისძიებების ხარჯთაღრიცხვა, რაც გათვალისწინებული იქნა სამშენებლო ხარჯების გამოთვლისას. მიუხედავად ამ ხარჯებისა, ხუდონჰესის პროექტი (ალტერნატივა 2) შესწავლილ ალტერნატივებს შორის საუკეთესო ვარიანტი.

კითხვა: “პროექტი ითვალისწინებს მხოლოდ ერთი ჰესის მშენებლობას და თუ კი რომლის? რატომ არის წარმოდგენილი ალტერნატივები?”

პასუხი: “პროექტი ითვალისწინებს მხოლოდ ერთი ჰესის მშენებლობას. ალტერნატივები შეფასებული იქნა იმისათვის, რომ ამოგვეჩინა საუკეთესო ვარიანტი”.

კითხვა: “ერთერთი პრობლემა სეისმური მდგრადობაა. ახალ პროექტს რა სეისმური გამძლეობა გააჩნია?”

პასუხი: “პროექტი განვითარებულია რისტერის შკალით 9 ბალიანი მიწისძვრის გათვალისწინებით.”

კითხვა: “სოციალური ზემოქმედების შემარბილებელი ღონისძიებები მოიცავს მთლიან რეგიონს თუ მხოლოდ პროექტის ზემოქმედების ქვეშ აღმოჩენილ ტერიტორიას?”

კითხვაზე პასუხი BRL-მა გასცა.

3. ფრენს მარიონმა, გუნდის ლიდერი და ეკოლოგიური ექსპერტი და ბატონმა ირაკლი საკანდელიძემ, სოციალური ექსპერტი, წარმოადგინეს გარემოზე და სოციალური ზემოქმედების შემსწავლელი საკონსულტაციო კომპანია BRL-ის პრეზენტაცია. BRL-ისთვის პირველი ამოცანა იყო თითოეული ალტერნატივის დადებითი და უარყოფითი ზეგავლენის წინასწარი შეფასება. BRL-ი მჭიდროდ თანამშრომლობდა ერთობლივ საწარმო კოლენკო-შტუკისთან. როგორც კი მიიღება გადაწყვეტილება პროექტის შესახებ, BRL-ის სამუშაოს შემდეგი ფაზაა შემარბილებელი ღონისძიებებისთვის შემოთავაზებების ჩამოყალიბება და უარყოფითი ზეგავლენის კომპენსაციის, სოციალური და გარემოსდაცვითი საკითხების სათანადოდ გათვალისწინების უზრუნველყოფა და თუ მოსახლეობის განსახლება გარდაუვალი გახდება, მათი საუკეთესო პირობებით უზრუნველყოფა. BRL-ს უნდა მოემზადებინა ადგილობრივი მოსახლეობისთვის დასაქმების და სწავლების პროგრამა და მშენებლობის დროს გარემოზე უარყოფითი ზეგავლენის შემარბილებელი ღონისძიებების შემოთავაზება. BRL-მა წარმოადგინა მათ მიერ განხორციელებული კვლევები და განმარტა სამივე ალტერნატივის შემთხვევაში ზემოქმედების შედეგები. წინასწარი შესწავლა რამდენიმე ალტერნატივის განხილვის მიზნით ჩატარდა. მას შემდეგ რაც საბოლოო გადაწყვეტილება იქნება მიღებული BRL-ი დეტალურად შეისწავლის გარემოზე და სოციალური ზემოქმედებას და მოამზადებს შემარბილებელი ღონისძიებების, განსახლების და კომპენსაციის გეგმებს.

კითხვა: “დაგეგმილი არის თუ არა საავტომობილო გზის მშენებლობა?”

პასუხი: “დაგეგმილია გვირაბის მშენებლობა, რომელიც მესტიას ლენტეხთან დააკავშირებს. ეს ძალიან მნიშვნელოვანია მესტიის მოსახლეობისათვის. ამ საკითხზე აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს და უნდა ჩატარდეს ტექნიკური შეფასებები და ეკონომიკური გათვლები”.

კითხვა: “შემოსავალი შემოვა თუ არა ადგილობრივ ბიუჯეტში? იმ შემთხვევაში თუ სვანეთის საკუთილდღოდ დავთმეთ ჩვენი პოზიციები რა გარანტია გვაქვს იმისა, რომ გზა და გვირაბი აშენდება?”

პასუხი: “ამ კითხვაზე პასუხს მთავრობის წარმომადგენლები გასცემენ”.

კითხვა: “თქვენი ანგარიშის 23-ე გვერდზე ნახსენებია, რომ მიუხედავად იმისა პროექტი განხორციელდება თუ არა ზეგავლენა უარყოფითი იქნება. რა იგულისხმება უარყოფით ზეგავლენაში?”

პასუხი: “ზეგავლენა მშენებლობის დროს დადებითი იქნება, მაგრამ მშენებლობის დასრულების შემდეგ დასაქმების საკითხი პრობლემატური იქნება.”

პროფ. ომარ ჭკადუას შეკითხვა/კომენტარი : « არსებობს ეკონომიკის განვითარების ორი ვარიანტი. პირველი, როდესაც ადამიანი არის საშუალება და ეკონომიკა არის მიზანი და მეორე, როდესაც საზოგადოება არის მიზანი და ეკონომიკა საშუალება. ჩვენს შემთხვევაში ხდება ბუნების სოციალიზაცია, სადაც მოსახლეობა არის მეორეხარისხოვანი. »

პასუხი : « ჩვენი მიზანი არა მარტო ბუნებაზე ფიქრი, არამედ ადამიანების კეთილდღეობაც. »

პროფ. ომარ ჭკადუას შეკითხვა/კომენტარი : « მესტიის ხეობა არის ჩაკეტილი ხეობა, ვიწრო, ენგურის ვარდნა აღწევს 3000 მეტრს. მესტიის რეგიონს ახასიათებს ზონალურობა, ნალექების რაოდენობა და ვეგეტაციური პერიოდი სხვადასხვაა. ენგურის ხეობაში 70-ზე მეტი მყინვარი გვხვდება. ენგურის ხეობის კლიმატი უფრო ტენიანია ვიდრე ბარის (დაბლობის) კლიმატი. ადრე კომუნისტების დროს ირწმუნებოდნენ, რომ ენგური არ შეცვლიდა ბიოკლიმატს. მაგრამ კლიმატმა მოიმატა. კატასტროფულად მოიმატა რეჟიმული დაავადებების რაოდენობამ. მოიმატა ტენიანობამ და გაცივდა ტემპერატურა. ამან გავლენა იქონია ქალების ფერტილურობაზე. კასკადური სისტემის განვითარება არასასურველია ; ეს სვანეთს საცხოვრებლად უვარგისს გახდის. ამასთან შავი ზღვის ჰავაც მოქმედებს ამ ვიწრო ხეობაზე ».

ფრენსი მერიონი : « განხორციელდა სამეცნიერო კვლევები იმის დასარწმუნებლად, რომ ენგურის ხეობაში თავიდან ყოფილიყო აცილებული კატასტროფული ზეგავლენა. BRL-მა გააკეთა გამოკვლევა დღევანდელ მდგომარეობაზე. გამოყენებული იქნა შესაბამისი მონაცემები და ლიტერატურა გარემოზე ჰიდროენერგეტიკული კასკადის ზეგავლენის პროგნოზირების მიზნით. მხოლოდ წყალსაცავის ტერიტორია იქნება დაფარული ნისლით და კლიმატის ცვლილებები უმნიშვნელო იქნება წყალსაცავიდან ერი ან ორი კილომეტრის მოშორებით. ეს წინასწარი გათვლაა ; დეტალური გამოთვლები გაკეთდება მომავალში ; თუმცა ჩვენ დარწმუნებულები ვართ, რომ კატასტროფულ ზეგავლენას აღვიღო არ ექნება ».

ექიმის კომენტარი : « კაცობრიობის ერთერთი პრობლემაა ატომური რადიაციაა და სვანეთში რადიაცია 23-28 მილიბენტგერს აღწევს ».

ბატონი საკანდელიძე განმარტავს, რომ შედარდა სტატისტიკური მონაცემები და დიდი სხვაობა ენგურის მშენებლობამდე და მას შემდეგ არ აღმოუჩინიათ. ექიმმა უპასუხა, რომ შეუძლებელია ცვლილებების აღმოჩენა, ვინაიდან ეს რთული საკითხია და შედეგები მხოლოდ დაავადებების განვითარების შემდეგ ვლინდება.

ადგილობრივი წარმომადგენლის კომენტარი : « მთელი ჩემი სიცოცხლე ამ რეგიონში ვცხოვრობ და ხულონჰესის საკითხი ჩემთვის ახალ ამბავს არ წარმოადგენს. ჩვენი ძალიან დარბად ვცხოვრობთ. ენგურჰესის მშენებლობის პარალელურად დაიწყო გზის მშენებლობა. ენგურჰესის მშენებლობა დასრულდა, მაგრამ გზის მშენებლობა გაგრძელდა და არასდროს დასრულდება. ჩვენი მოთხოვნაა პირველ რიგში დაიწყო გზების მშენებლობა და შემდეგ ჰესების. ჩვენ არ გვინდა აღნიშნული ფაქტი კვლავ განმეორდეს ».

4. სს «ლალხორის» და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წარმომადგენელმა ბატონმა მირონ ფერცხელანმა განმარტა, რომ ერთობლივი საწარმოს კოლენკო-შტუკის და BRL-ის მიერ საპროექტო ალტერნატივების შესწავლა ენერგეტიკის სამინისტროს და მსოფლიო ბანკის დავალებით განხორციელდა. სასურველი პროექტის შერჩევა კონსულტანტების ვალდებულებაში არ შედის. მან წარმოადგინა სს «ლალხორის» და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოსაზრებები და დასკვნები ხულონჰესის პროექტის შესახებ :

- ნებისმიერი ჰესის აშენების უარყოფა დასაბუთებული უნდა იყოს შესაბამისი დოკუმენტაციით, რითაც დასტურდება კატასტროფული შედეგების არსებობა. მეცნიერებათა აკადემიაში სხდომაზე გამოცხადდა ნებისმიერი მასალის წარმოდგენის

მოთხოვნა. პესების მშენებლობა აზიანებს ბუნებას და ადამიანებს, მაგრამ რა დოზით ეს გაურკვეველია. ეს შეიძლება განისაზღვროს ასრებულ წყალსაცავებზე დაყრდნობით და ყველაზე ცუდი პირობები შაორის წყალსაცავზეა, სადაც გასული საუკუნის 70-იან წლების შემდეგ არანაირი სარეაბილიტაციო სამუშაოები არ შესრულებულა. ამასთანავე გეოგრაფიის ინსტიტუტმა განახორციელა 30 წლიანი დაკვირვება და ზონების აღწერა. კვლევების შედეგად დადგინდა, რომ ყველაზე სახიფათო ჟინვალის წყალსაცავია და ინციდენტის შემთხვევაში დაზიანდება თბილისი და მცხეთა. ენგურზე ბევრად უკეთესი მდგომარეობაა და წყალსაცავის ზედაპირიდან აორთქლების დონე ძალიან დაბალია. დღესდღეობით ქვეყანას გააჩნია ენერჯია, მაგრამ როგორ შეინარჩუნებს იგი ამ მდგომარეობას გაურკვეველია. თუ საქართველომ არ განავითარა ჰიდროენერგეტიკული რესურსები, მაშინ მან უნდა გამოიყენოს თერმული და ატომური ენერჯია, რომლის რესურსებიც არ გაგვანია. ამასთან ჰიდროენერგეტიკა ყველაზე უსაფრთხოა ენერჯიის სხვა წყაროებთან შედარებით.

- უნდა აღინიშნოს, რომ განსახლების შემთხვევაში, ადგილობრივი საზოგადოება დაკარგავს თავის ადატ-წესებს და ტრადიციებს, კულტურულ მემკვიდრეობას, ეკლესიებს, ფრესკებს.
- ერთერთი ყველაზე რთული საკითხი ჭუბურიდან დიზამდე და ნაკრას თავზე გზის გაგრძელება.
- უნდა განიმარტოს, რომ კასკადის განვითარება ნიშნავს მთლიანად სვანეთის მოსახლეობის განსახლებას.
- მათი უმორჩილესი თხოვნაა განახლება მოხდეს რეგიონშივე. სვანები რთულად ეგუებიან ახალ გარემოს.
- გზის მშენებლობა – მნიშვნელობა არა აქვს პროექტი განხორციელდება თუ არა, რეგიონს ესაჭიროება გზა. ქუთაისის გავლით ჭუბურისკან მიმავალი გვირაბი უნდა გაკეთდეს. ეს მგზავრობის დროს 12 საათიდან 6 საათამდე შეამცირებს.
- პროექტის ერთერთი დადებითი მხარე დასაქმების საკითხია. დაახლოებით 3000 ადამიანი დასაქმდება ობიექტზე. პესის ექსპლუატაციაში შესვლის შემდეგ 200 ადამიანი იმუშავებს მართვა-ექსპლუატაციაზე, დანარჩენნი კი დასაქმდებიან განვითარებული ინფრასტრუქტურის მეშვეობით.
- წყლის რესურსების დაღვრა და დაკარგვა ძალიან დიდი დანაკლისია. ხულონჰესის მშენებლობის შედეგად მოხდება წყლის დაგროვება და ამით წლიური მოგება 70-80 მილიონ აშშ დოლარს მიაღწევს. სს « ლალხორის » შემოთავაზებაა ჩამოყალიბდეს სვანეთის განვითარების ფონდი, რომელსაც წილი ექნება უკვე შესრულებული სამუშაოების საწესდება კაპიტალში ან ინვესტორი აღნიშნულ ორგანიზაციას უსასყიდლოდ გადასცემს 50 მეგავატ ენერჯიას. ასეთი ქმედებები მოსახლეობას რწმენას დაუბრუნებს.
- ბატონმა მირონმა განმარტა, რომ საქართველოს მთავრობას სურს ახალი კანონის შემოღება მთიანი რეგიონების განვითარებასთან დაკავშირებით. ეს კანონი დაარეგულირებს პირობებს, დაიცავს მთიან რეგიონებს და შეამცირებს სიღარიბეს. მას სჯერა, რომ ხულონჰესის პროექტი ხელს შეუწყობს ინფრასტრუქტურის განვითარებას.
- კითხვა : « წარმოდგენილი ალტერნატივები ნათლად არ განმარტავს თუ რა იქნება ჩვენი კომპენსაცია. მოსახლეობა მოიწონებს პროექტს თუკი ჩვენ გვექნება გარკვეული წილი აშენებული პესის კაპიტალში » .

ბატონმა ფირცხელანმა უპასუხა : « პროექტის წინააღმდეგ წასვლა არამომგებიანი იქნება. ჩვენ უნდა მივმართოთ ყველა მცდელობას, რათა შეთანხმებას მივაღწიოთ და თუ ხაიშის მოსახლეობის მოთხოვნები არ დაკმაყოფილდა ეს ყველასთვის მტკივნეული იქნება. ბევრი დაპირებები გაკეთდა ენგურჰესის მშენებლობის დროს, მაგრამ მოსახლეობამ სათანადოდ არ დაიცვა საკუთარი უფლებები ».

კითხვა : « ძალიან გვაწუხებს კაშხლის მდგრადობის საკითხი ; მიწისძვრის შემთხვევაში საპროექტო რაიონი და მოსახლეობა რისკის ქვეშ იქნება ? »

პასუხი : «აღნიშნულზე პასუხისმგებლობას სეისმოლოგიის ინსტიტუტი იღებს ».

ადგილობრივმა წარმომადგენელმა გამოთქვა ხაიშის მოსახლეობის ძირითადი მოსაზრებები :

- 1970 წელს სვანეთის მოსახლეობა 25,000 ადამიანს შეადგენდა. ხუდონჰესის პროექტის შედეგად 1500 ადამიანი უნდა განსახლდეს. ეს სვანეთისთვის საკმაოდ დიდი რიცხვია.
- ხაიშის მკვიდრი ხუდონის სახელით. კაშხალი მდებარეობს ლალხორში. ენერგეტიკის სამინისტრომ, მსოფლიო ბანკმა და კონსულტანტებმა უნდა გაითვალისწინონ პროექტის სახელის შეცვლა და მისთვის ლალხორჰესის დარქმევა.
- მოსახლეობის შემოსავლიანობის სტატუსი – სვანები საქართველოში ყველაზე ღარიბი მოსახლეობაა. მიწა მოსავლიანია ; მაგრამ სასოფლო-სამეურნო მიწებს სჭიდრება დამუშავება. წარსულში ეს მიწები გამოიყენებოდა, დაითესა ხორბალი მაღალ ადგილებში და კარგი მოსავალი მოიტანა. შეიძლება ფერმერობის განვითარება. მართალია, რომ ადგილობრივ მოსახლეობას უჭირს ბაზარზე გასვლა, მაგრამ გასვლის შემთხვევაში მათი პროდუქტები კომპეტენტუნარიანია.
- სრულიად მიუღებელია სასაფლაოების და ეკლესიების გადატანა. შეუძლებელია ამის გაკეთება, ვინაიდან ზოგიერთი საფლავი შუა საუკუნეებით თარიღდება.
- ხაიშის მოსახლეობა მტკიცედ ეწინააღმდეგება კაშხლის აშენებას თავდაპირველად შერჩეულ კვეთში. თუმცა ისინი არ ეწინააღმდეგებიან სხვა ალტერნატიული ადგილის შერჩევას.

ბატონმა ფირცხელანმა ადგილობრივ მოსახლეობას კითხა თუ რატომ ტოვებენ ისინი სვანეთს და რეგიონში რატომ მიმდინარეობს ასე ინტენსიურად ხე-ტყის ჭრა. ამ ქმედებების შედეგად, რეგიონი კარგავს ადათ-წესებს, ტრადიციებს და არა მხოლოდ მიწა რჩება აუთვისებელი. თუ პროექტის განხორციელების საკითხი 5 წლით გადაიწვეს, ცხოვრების პირობები მაინც არ გაუმჯობესდება, ინფრასტრუქტურა არ განვითარდება. მან მოუწოდა მოსახლეობას დაფიქრებისკენ, ემოციებისგან თავის შეკავებისკენ და ორი ცუდი ვარიანტიდან საუკეთესოს ამორჩევისაკენ.

5. ბატონმა არჩილ ნიკოლაიშვილმა განმარტა, რომ ენერგეტიკის სამინისტრომ დაიქირავა კონსულტანტები ხუდონჰესის პროექტის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების განსახორციელებლად. საუკეთესო პროექტის შესარჩევად სამინისტროსთვის მნიშვნელოვანია იცოდეს საზოგადოების აზრი პროექტის შესახებ. მან მოუწოდა დამსწრე საზოგადოებას გამოეთქვათ თავიანთი მოსაზრებები და შემოთავაზებები. სამინისტრო ირწმუნება, რომ იმ შემთხვევაში თუ ხუდონჰესი აშენდება, მოსახლეობის შემოთავაზებები და მოთხოვნები გათვალისწინებული იქნება. თუმცა, თუ მოსახლეობა პროექტის წინააღმდეგ წავა, მათ უნდა წარმოადგინონ დოკუმენტაცია და მონაცემები, რითაც დადასტურდება პროექტის უარყოფითი ზემოქმედებები. ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ წარმოდგენილი შემოთავაზებები პროექტის შემადგენელი ნაწილი გახდება, მაგალითად მესტიადან ლენტეხამდე ახალი გზის მშენებლობა და სხვა კომპენსაციები.

კითხვა ბატონ ნიკოლაიშვილს: "მშენებლობის ღირებულება რა არის ხუდონის ვარიანტში?"

ბატონი ნიკოლაიშვილი: "მშენებლობის ღირებულება გათვლილი იქნა სხვა ალტერნატივებთან ერთად. ჩვენ შევისწავლეთ მთლიანი კასკადი. ცალკე მხოლოდ ერთი ვარიანტის განხილვა არაფერს არ გვაძლევს, ვკარგავთ მდინარე ენგურის ჰიდრო პოტენციალს და ვიღებთ ეკონომიკურად ცუდ უკუგებას. გამოთვლილია თითოეული ალტერნატივისთვის 1 მეგავატი დადგმული სიმძლავრის ღირებულება და ასევე ზეგავლენა ენგურის გამომუშავებაზე, რაც ძალიან მნიშვნელოვანი ასპექტია. ენგურზე ყოველწლიურად 3 მილიონი კუბური მეტრი

წყალი იღვრება. ხულონჰესი დაარეგულირებს ენგურის წყალსაცავს. გრაეიტაციული კაშხალი საშუალებას იძლევა დიდი რაოდენობით დავაგროვოთ წყალი.

კითხვა ბატონ ნიკოლაიშვილს: "თუ პროექტი გაგრძელდა, სად განთავსდება მართვის პუნქტი? სად იქნება საბანკო სისტემა? სად შევა შემოსავალი?"

ბატონმა ნიკოლაიშვილმა ენგურის მაგალითი მოიყვანა და განაცხადა, რომ ახალი ინფრასტრუქტურა განვითარდება; თუ მთავრობა დააფინანსებს პროექტს მთელი შემოსავალი ბიუჯეტში შევა. თუმცა დეტალები არ იქნა განმარტებული.

ადგილობრივი მოსახლის მოსაზრება: "ყველა სხვა ალტერნატივა, რომელიც ინარჩუნებს სოფელ ხაიშს, მაინც ძალიან საზიანოა. გაუარესდება ეკოლოგია. მაგრამ ეს უფრო ასატანია ვიდრე სხვაგან გადასახლება. სვანები ვერ ეგუებიან სხვაგან ცხოვრებას. ბევრი ბრუნდება გადასახლებული ადგილებიდან. დაბნეულები ვართ და გვაწუხებს თუ სად უნდა გადავიდეთ. ვერ ვხედავთ უკეთეს ადგილს. მჯერა რომ ხალხი დასაქმდება, მაგრამ განსახლება მაინც არ გვინდა. ჩვენი რეგიონი აუთვისებელია, მაგრამ გააჩნია სოფლის მეურნეობის განვითარების პოტენციალი, განსაკუთრებით მდინარე ხაიშურასთან ახლოს მდებარე დიდ ტერიტორიას. ეს საკითხიც უნდა გათვალისწინდეს და ამ შემთხვევაში განსახლება აუცილებელი არ იქნება ».

შეხვედრის ოქმი: ხუდონის ჰიდროელექტროსადგურის პროექტი საჯარო კონსულტაციები და განხილვები ხაიშში

საპროექტო ჯგუფის წევრები:	ბ-ნი არჩილ ნიკოლაიშვილი, ენერგეტიკის სამინისტრო ბ-ნი დავით შარიქაძე, ენერგეტიკის სამინისტრო ბ-ნი გიორგი შუკაკიძე, ენერგეტიკის სამინისტრო ბ-ნი გივი კიკნაძე, ენერგეტიკის სამინისტრო ბ-ნი იოსებ მელითაური, მსოფლიო ბანკი ქ-ნი აფშან კავაჯა, მსოფლიო ბანკი ქ-ნი ქრისტინ შრეიდერი, მსოფლიო ბანკი ქ-ნი დარეჯან კაპანაძე, მსოფლიო ბანკი ქ-ნი მაია დუიშვილი, მსოფლიო ბანკი ბ-ნი ვესლი სალეირა, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი ბ-ნი გია მაჭარაძე, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი ქ-ნი თათია ანდლულაძე, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი ქ-ნი ფრენს მერიონი, BRL ბ-ნი ირაკლი სულაბერიძე, BRL
ადგილი :	ხაიშის საჯარო სკოლა, სვანეთი
თარიღი და დრო:	30.07.2008 – 11.00-14.00 სთ
საკითხი:	ხუდონის პროექტი – საჯარო კონსულტაციები და განხილვები

1. შეხვედრა გახსნა ბატონმა ნიკოლაიშვილმა ხუდონის პროექტის ისტორიის მოკლე აღწერით. მან განმარტა, რომ ენერგო დეფიციტის გამო საქართველო იძულებულია იყიდოს ნავთობი, რაც საკმაოდ ძვირია. საქართველომ უნდა გამოიყენოს ჰიდროენერგეტიკული რესურსები. გამომწვევებული ენერჯია ექსპორტირებული იქნება მეზობელ ქვეყნებში, შემოსავალი შემოვა ბიუჯეტში და შესაბამისად ქვეყნის სოციალური მდგომარეობაც გაუმჯობესდება. ბატონმა ნიკოლაიშვილმა აღნიშნა, რომ ჰესები აშენება ძვირია და ამასთან მთავრობას არ სურს მოსახლეობა უარყოფითი ზეგავლენის ქვეშ მოაქციოს. თუმცა ჰიდროენერგეტიკის განვითარება საქართველოსთვის ერთადერთი გამოსავალია იმისათვის, რომ მიაღწიოს ენერგო უსაფრთხოებას და დამოუკიდებლობას. მან დაადასტურა, რომ ხუდონის პროექტის დაიწყება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი მოსახლეობა დაეთანხმება აღნიშნულს და ხელმისაწვდომი იქნება საკმარი თანხები.
2. ბატონმა მელითაურმა მადლობა გადაუხადა საზოგადოებას შეხვედრაზე დასწრებისთვის და აღნიშნა, რომ ენერგეტიკის სამინისტრომ მსოფლიო ბანკის დაფინანსებით დაიქირავა ორი კონსულტანტი ტექნიკურ-ეკონომიკურ და გარემოსდაცვითი კვლევების განსახორციელებლად და ორივე ჯგუფს მოთხოვა წარმოედგინა მათი კვლევების დასკვნები.
3. ბატონმა ვესლი სალეირამ (ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი) წარმოადგინა ტექნიკური კონსულტანტების მიერ განხორციელებული სამუშაოები. ერთობლივმა საწარმომ კოლენკო-შტუკიმ პროექტზე მუშაობა 2007 წლის ივნისში დაიწყო. ხუდონის კაშხლის აშენება თავდაპირველად შერჩეულ კვეთში გამოიწვევს სოფელ ხაიშის დატბორვას. შედეგად ერთობლივ საწარმოს მოეთხოვა სხვა ისეთი ალტერნატივების შესწავლა, რომლებიც არ გამოიწვევდა სოფელ ხაიშის დატბორვას. ერთობლივმა საწარმომ შეისწავლა დაახლოებით 23 სხვადასხვა ალტერნატივა, საიდანაც მხოლოდ სამი არის ხუდონის თავდაპირველად შერჩეულ კვეთში, დანარჩენი კი ხაიშის ზედა ბიეფშია. ერთობლივმა საწარმომ ენერგეტიკის სამინისტროსთან შეთანხმებით წარმოადგინა სამი ძირითადი ალტერნატივა.

- ალტერნატივა 1 – 35 მ სიმაღლის კაშხალი ხაიშის ქვემოთ 560 მ ნიშნულზე და 150 მ სიმაღლის კაშხალი ხაიშის ზემოთ 700 მ ნიშნულზე.
- ალტერნატივა 2 – თავდაპირველი საპროექტო კვეთი 200 მ სიმაღლის კაშხლით 700 მ ნიშნულზე (იწვევს სოფელი ხაიშის დატბორვას).
- ალტერნატივა 3 – ხაიშის ზედა ბიეფში ლახანის ტერიტორიაზე 910 მ ნიშნულზე მაღალი კაშხალი. ამ შემთხვევაში ხაიში არ დაიტბორება და კაშხალი არსებულ ჰესის შენობას შეუერთდება 9 კმ სიგრძის სადაწნეო გვირაბით.

ეკონომიკურმა გათვლებმა ცხადყო, რომ ხულონჯის თავდაპირველი პროექტი ყველაზე იაფი ვარიანტია და მშენებლობის ყველაზე ხანმოკლე ვადა გააჩნია. ერთობლივმა საწარმომ გამოთქვა აზრი, რომ მდინარე ენგურზე ჰესების კასკადის განვითარება ძალიან მნიშვნელოვანია.

4. BRL-ის წარმომადგენელმა ფრენს მარიონმა წარმოადგინა გარემოზე და სოციალური ზემოქმედების ანგარიშის ძირითადი დასკვნები. BRL-ის ამოცანა და მიზანი არის შერჩეული პროექტის ფარგლებში სოციალური და გარემოსდაცვითი საკითხების სათანადოდ გათვალისწინება, შემარბილებელი ღონისძიებების გამოვლენა, განსახლების გეგმის, დასაქმებისა და სასწავლო პროგრამების მომზადება.

დამსწრე პირების უმეტესობამ აღნიშნა, რომ არავის უნდა ამ პროექტის განხორციელება და დაისვა კითხვა აუცილებელი არის თუ არა წარმოდგენილი ალტერნატივებიდან ერთ-ერთის განვითარება.

5. ბატონმა ნიკოლაიშვილმა ახსნა, რომ ხულონჯის საუკეთესო ვარიანტია, როგორც ტექნიკური, ასევე ეკონომიკური თვალსაზრისით. საბოლოო გადაწყვეტილებას მინისტრთა კაბინეტი მიიღებს, მაგრამ რასაკვირველია საჯარო კონსულტაციების და ადგილობრივი მოსახლეობის აზრის გათვალისწინებით. ენერგეტიკის სამინისტრომ გამოავლინა პროექტის საუკეთესო ვარიანტი და მიმდინარე საჯარო განხილვების მთავარი მიზანი არის საზოგადოების მიერ პროექტზე მოსაზრებების გამოხატვა და მათგან კომენტარების მიღება.

კითხვა: “ეს პროექტი ზეგავლენას ახდენს არა მარტო ხაიშზე, არამედ მთლიანად სვანეთზე. რა იქნება კომპენსაცია? თუ ჩვენ იმავე კომპენსაცია შემოგვთავაზებენ რას საბჭოთა კავშირის დროს შემოგვთავაზეს, მაშინ ჩვენ არ დავთანხმდებით განსახლებას”.

ბატონმა ნიკოლაიშვილმა სხვა ქვეყნის მაგალითები მოიყვანა, სადაც ანალოგიულ პრობლემებს აწყდებიან და აღნიშნა, რომ დაინტერესებულმა პირები, მთავრობა და მოსახლეობა შეთანხმების მიღწევისათვის გარკვეულ დამობაზე უნდა წავიდნენ.

ერთერთმა ადგილობრივმა წარმომადგენელმა განაცხადა, რომ მოსახლეობამ დაკარგა რწმენა და ეწინააღმდეგება განსახლებას მიუხედავად იმისა უზრუნველყოფენ თუ არა მათ კარგი პირობებით და განვითარებული ინფრასტრუქტურით. მოსახლეობისთვის ერთერთ პრობლემას თავად პროექტის სახელწოდება წარმოადგენს. მათი აზრით უფრო მიზანშეწონილია პროექტს ეწოდოს ხაიშის პროექტი. მათი თხოვნაა ისეთი პროექტის შერჩევა, რომლითაც თავიდან იქნება აცილებული განსახლება და მათ სურთ გადაწყვეტილების რაც შეიძლება დროულად გაგება.

ერთერთმა დამსწრემ წაიკითხა ამონარიდი გასულ წლის გაზეთიდან. ეს სტატია ეხებოდა ხულონჯის პროექტს, კერძოდ ენერგეტიკის სამინისტროს მიერ პროექტის თავდაპირველად შერჩეულ კვეთში ჰესის მშენებლობის დაწყებასთან დაკავშირებით და რომ ნებისმიერი სხვა ალტერნატივა შესასწავლად საერთოდ არ მოიაზრებოდა. ბატონმა ნიკოლაიშვილმა განაცხადა, რომ სტატიაში წარმოდგენილი ინფორმაცია სიმართლეს არ შეესაბამებოდა. მთავრობა ახორციელებდა კვლევებს იმის დასაზუსტებლად არის თუ არა ძველი (თავდაპირველი) პროექტი ტექნიკურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით განხორციელებადი. სხვადასხვა ალტერნატიული პროექტების დეტალურ ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებას უფრო ხანგრძლივი, დაახლოებით 6 წელი დასჭირდება.

ადგილობრივი სკოლის მასწავლებელმა, ბატონმა აკაკი ზუმაძემ განაცხადა, რომ მოსახლეობა პროექტს ტრაგიკულად აღიქვამს. მათ ახსოვთ ისტორია, განსახლების წინა გამოცდილება. ნათელია, რომ ქვეყანას ელექტროენერჯია ესაჭიროება და გასაგებია, რომ ჰესების განვითარება მნიშვნელოვანია, მაგრამ თუ ამის მისაღწევად გატარებული ქმედებები მოსახლეობას ავნებს და უარყოფითად მოქმედებს გარემოზე და სოციალურ პირობებზე, მაშინ მთავრობამ სხვა გამოსავალი უნდა იპოვოს. იმ შემთხვევაში თუ სხვა გამოსავალი ვერ იქნა ნაპოვნი, მაშინ ისეთი ალტერნატივა უნდა შეირჩეს, რომლის შედეგაც სოფელი ხაიში არ დაიტბორება.

ბატონმა ზურაბ ნიჟარაძემ, ხაიშის საჯარო სკოლის მასწავლებელმა, ენერგეტიკის სამინისტროს, მსოფლიო ბანკის და BRL-თვის მიმართული წერილი წაიკითა, სადაც წარმოდგენილია ის მიზეზები, თუ რატომ ეწინააღმდეგება ადგილობრივი მოსახლეობა პროექტს. წერილს ხელს აწერს 600 ადგილობრივი მოსახლე. ზოგადად მოსახლეობა არ უჭერს მხარს განსახლებას, განსაკუთრებით კი საფლავეების გადატანას.

შეხვედრის ოქმი: ხუდონის ჰიდროელექტროსადგურის პროექტი საჯარო კონსულტაციები და განხილვები ზუგდიდში

საპროექტო ჯგუფის წევრები: ბ-ნი არჩილ ნიკოლაიშვილი, ენერგეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი დავით შარიკაძე, ენერგეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი გიორგი შუკაკიძე, ენერგეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი გივი კიკნაძე, ენერგეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი იოსებ მელითაური, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი აფშან კავაჯა, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი ქრისტინ შრეიდერი, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი დარეჯან კაპანაძე, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი მაია დუიშვილი, მსოფლიო ბანკი
ბ-ნი ვესლი სალეირა, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ბ-ნი ვია მაჭარაძე, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ქ-ნი თათია ანდლულაძე, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ქ-ნი ფრენს მერიონი, BRL
ბ-ნი ირაკლი სულაბერიძე, BRL

ადგილი : გამგეობის ოფისი, სვანეთი
თარიღი და დრო: 30.07.2008 – 17.00-19.00 სთ
საკითხი: ხუდონის პროექტი – საჯარო კონსულტაციები და განხილვები

1. ენერგეტიკის სამინისტრომ, მსოფლიო ბანკმა და ორივე კონსულტანტმა წარმოადგინეს ხუდონის პროექტი, რომლის შემდგომ დამსწრე საზოგადოებამ გამოთქვა საკუთარი მოსაზრებები და შენიშვნები. ერთერთმა დამსწრემ აღნიშნა, რომ ხაიშის დატბორვა მიზანშეწონილია, ვინაიდან წმოდგენილ ალტერნატივების ღირებულებს შორის სხვაობა ძალიან დიდია, თუმცა ადგილობრივი მოსახლეობისთვის კომპენსაციები უნდა გაიცეს. ამასთან შეიქმნება კასკადის განვითარების კარგი შესაძლებლობა.

2. კითხვა: “რამდენი ადამიანი დასაქმდება მშენებლობის დროს?”

პასუხი: 1500 ადამიანი მშენებლობის პიკურ პერიოდში, ხოლო 200 ადამიანი ჰესის ექსპლუატაცია-მართვის პერიოდში.

კომენტარი: “ენგურჰესის მშენებლობის შედეგად ჰესის ქვედა ბიეფში განლაგებული ტერიტორიის მდგომარეობა არ გაუმჯობესებულა. ეს პროექტი გააუმჯობესებს ზუგდიდის მდგომარეობას, ვინაიდან ჰესის მშენებლობის შედეგად შეწყდება კატასტროფული წყალდიდობები”.

ერთერთმა დამსწრემ განაცხადა, რომ ხუდონის თავდაპირველი პროექტის შეხერხების შემდეგ დაიწყო ხე-ტყის მასიური განეხვა, რამაც რატქმაუნდა უარყოფითად იმოქმედა ეკოლოგიაზე.

3. ბატონმა მირონ ფირცხელანმა წარმოადგინა სვანეთის მოსახლეობის ინტერესები. მან აღნიშნა, რომ მსოფლიო ბანკი და ენერგეტიკის სამინისტრო მაქსიმალურად ცდილობს პროექტი სათანადოდ გააცნოს საზოგადოებას. მან განიხილა შემდეგი საკითხები:

- საქართველოს წყლის რესურსების გარდა ენერჯის სხვა წყარო არ გააჩნია და ქვეყანა ჰიდროენერგეტიკის განვითარებაზე უარს ვერ იტყვის. ჰიდროენერგეტიკა ენერჯის ეკოლოგიურად ყველაზე სუფთა საშუალებაა თუკი ის დასაშვებ ნორმებში

გამოყენება. მისი აზრით, ხულონჰესის მშენებლობა აუცილებელია; ენგურჰესს რომ რაიმე დაემართოს, მთლიანი დასავლეთ საქართველო დიდი რისკის ქვეშ დადგება;

- სვანური ენა და ცივილიზაცია შენარჩუნებული უნდა იყოს და ამ მიზნით მოსახლეობა უნდა განსახლდეს ახლომდებარე რაიონებში და არ მოსწყდეს საკუთარ ფესვებს.
- წილობრივი მონაწილეობა – პირველ რიგში კანონი უნდა არეგულირებდეს ყველა პროცესს. ჰესი უნდა იყოს საქართველოს საკუთრებაში, იქნება ეს სამთავრობო თუ კერძო სექტორის საკუთრება. მოსახლეობას უნდა მიეცეს აქციების შესყიდვის შესაძლებლობა. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ თავდაპირველ პროექტზე 100 მილიონი აშშ დოლარი უკვე დაიხარჯა, სვანეთის მოსახლეობა გარკვეულ წილს უკვე იმსახურებს.
- სამწუხაროდ საზოგადოება პროექტს არასწორად აღიქვამს და ვერ აანალიზებს ჰიდრო რესურსების გამოყენების აუცილებლობას. ქვეყანაში შემოსული ინვესტორები გამოყენებულნი უნდა იქნან ჰიდროენერგეტიკის განვითარებისათვის. საქართველოს არ გააჩნია სხვა სფეროების ან დარგების განვითარების შესაძლებლობა და რესურსები.
- ხულონჰესის აშენების შემთხვევაში, ელექტროენერჯის ტარიფი 30-35%-ით უნდა შემცირდეს თუ კერძო კომპანიებმა არ დაიწყეს დარეგულირება და ხელოვნურად არ პროცესში ჩარევა.

შემდგომ ბატონმა ნიკოლაიშვილმა ასხნა და განმარტა საინვესტიციო საკითხები და გამოაცხადა, რომ საქართველოს მთავრობის პრიორიტეტია ქვეყანაში ჩადებული ინვესტიციების გამოყენება ჰიდროენერგეტიკის განვითარებისათვის.

შეხვედრის ოქმი: ხუდონის ჰიდროელექტროსადგურის პროექტი საჯარო კონსულტაციები და განხილვები თბილისში

საპროექტო ჯგუფის წევრები:

ბ-ნი არჩილ ნიკოლაიშვილი, ენერჯეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი დავით შარიქაძე, ენერჯეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი გიორგი შუკაკიძე, ენერჯეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი გივი კიკნაძე, ენერჯეტიკის სამინისტრო
ბ-ნი იოსებ მელითაური, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი აფშან კავაჯა, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი ქრისტინ შრეიდერი, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი დარეჯან კაპანაძე, მსოფლიო ბანკი
ქ-ნი მაია დუიშვილი, მსოფლიო ბანკი
ბ-ნი ვესლი საღეირა, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ბ-ნი ვია მაჭარაძე, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ქ-ნი თათია ანდელუაძე, ერთობლივი საწარმო კოლენკო-შტუკი
ქ-ნი ფრენს მერიონი, BRL
ბ-ნი ირაკლი სულაბერიძე, BRL

ადგილი :

ხაიშის საჯარო სკოლა, სვანეთი

თარიღი და დრო:

31.07.2008 – 16.00-18.00 სთ

საკითხი:

ხუდონის პროექტი – საჯარო კონსულტაციები და განხილვები

1. ბატონმა ნიკოლაიშვილმა გახსნა შეხვედრა ხუდონის პროექტის და მისი მიმდინარე სტატუსის მოკლე მიმოხილვით.
2. მსოფლიო ბანკის წარმომადგენელმა ბატონმა მელითაურმა წარმოადგინა გარემოსდაცვითი სტატეგიული შეფასება.
3. არასამთავრობო ორგანიზაციის მიერ დასმული შეკითხვა გარემოსდაცვით სტრატეგიულ შეფასებასთან დაკავშირებით: “კვლევებმა მიუთითეს, რომ ელექტროენერჯის რეალიზაციის ბაზარი მთლიანად არ იქნა შესწავლილი და შესაბამისად არ ვიცით თუ რომელი ქვეყნებს ესაჭიროებათ საქართველოს მიერ გამოთქმული ელექტროენერჯია? ეს საკმარის უცნაური დასკვნაა. ნათლად ვერ ვხედავთ არსებობს თუ არა რაიმე სხვა ალტერნატივა, რომელსაც ყველაზე მინიმალური უარყოფითი ზეგავლენა აქვს გარემოზე და სოციალურ პირობებზე. გარემოსდაცვით სტრატეგიულ შეფასების ანგარიშში განსაზღვრულია, რომ ქარის ელექტროსადგურების ზეგავლენა უფრო ნეგატიურია, ვიდრე ჰიდროელექტროსადგურების. ასეთ დასკვნა აბსურდია. რატომ ჩანს სიღარიბის დაძლევის სცენარები ასეთი არარეალური? არ ვეთანხმები, რომ ხუდონმა უნდა მოახდინოს ენერჯეტიკის დადგენილი წყლის აკუმულირება”.

შპს “ენერჯეტიკი“-ს დირექტორმა, ბატონმა ლევან მებონიამ განაცხადა, რომ ენერჯის მიერ წყლის დაღვრის მიზეზი რესურსების აუთვისებლობა და სიმძლავრეების უკმარისობაა. ხუდონის შედეგად წყლის განაწილება დარეგულირდება და დაღვრის პრობლემებიც აღმოიფხვრება; იმ გარანტია, რომ გამოთქმული ელ. ენერჯია გაიყიდება, საწვავზე ფასების გაზრდაა.

ბატონმა მელითაურმა პასუხი გასცა ქარის ენერჯისთან დაკავშირებით გამოთქმულ კომენტარს და განმარტა, რომ ანგარიში ნათლად განსაზღვრავს იმას, რომ ქარის ენერჯის ყველაზე მინიმალური ეკოლოგიური ზეგავლენა მოაქვს. ქარის ენერჯის გამოყენება შეიძლება აგრონომიურ რესპუბლიკებში, მაგრამ მთლიანი ქვეყანა ასეთი ენერჯის განვითარებით სარგებელს ვერ მიიღებს. რაც შეეხება ბაზრის ანალიზს, ეს ნიშნავს ყიდვა-

გაყიდვას. შესყიდვის და გაყიდვის ღირებულება ერთია და ეს უბრალოდ ელ. ენერჯის გაცვლას ნიშნავს.

ბატონმა ნიკოლაიშვილმა აღნიშნა, რომ ელ. ენერჯის ვაჭრობის გარეშე, ქვეყანას ექნება საკმარისი რეზერვი ზამთარში და ეს უზრუნველყოფს ენერგო უსაფრთხოებას. საქართველოს სურს ყველა ჰესის განვითარება და მხოლოდ ელ. ენერჯის გამოყენება; მიმდინარეობს მოლაპარაკებები თურქეთთან და ირანთან.

4. ერთობლივი საწარმოს ადგილობრივმა ტექნიკურმა მენეჯერმა დაადასტურა, რომ ჰიდროენერგეტიკა უფრო საიმედოა, ვიდრე განახლებადი ენერჯია, რომელიც ნაკლებად სტაბილურია. განვითარებულ ქვეყნებში ჰიდროენერჯია გამოიყენება პიკური დატვირთვების დროს. ქარის და მზის ენერჯის გამოყენება მიზაშეწონილია მაშინ, როდესაც ხდება მოთხოვნის დაბალანსება ჰიდრო რესურსებით. ხუდონჰესის კასკადის ერთერთი კომპონენტია და მისი განვითარება შესაძლებელია საფეხურებრივად ქვემოდან ზემოთ ან პირიქით. მან ასხნა და განმარტა საჯარო განხილვებზე წარმოდგენილი თითოეული ალტერნატივის ძირითადი პარამეტრები და აღნიშნა, რომ ხუდონჰესი ტექნიკური და ეკონომიკური ხარჯების მიუხედავად ყველაზე იაფი ვარიანტია.
5. ქალბატონმა ფრენს მარიონმა და ბატონმა ირაკლი სულაბრიძემ წარმოადგინეს გარემოზე ზემოქმედების წინასწარი ანგარიში და სამივე ალტერნატივის დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

კითხვა BRL-ს: “შემოთავაზებული ვარიანტებიდან, ალტერნატივა 2 ზეგავლენას ახდენს სოფელ ხაიშზე და მის შემოგარენზე. ეს თქვენს პრეზენტაციაში ნათლად არ არის გამოხატული. ერთერთ პრობლემას სოციალური საკითხი წარმოადგენს. წინა განსახლებებს დადებითი შედეგები არ მოჰყვება. მიკროკლიმატზე ზეგავლენის ანალიზი არ იძლევა დეტალურ ინფორმაციას თითოეული კომპონენტის შესახებ. ხუდონჰესის საპროექტო რაიონში არ ხვდება ზედა სვანეთის დაცული ტერიტორიები. ძალიან კარგად ვიცი, რომ საბჭოთა კავშირის დროს სამუშაოები შესრულდა ფერდობებზე, ბეტონის გამაგრების მიზნით. ამ ზეგავლენის შესარბილებლად უნდა გაშენდეს ტყეები, მაგრამ ამას სულ მცირე 40 წელი დასჭირდება. არ ვეთანხმები გარემოსდაცვითი სტრატეგიული შეფასების ანგარიშს, სადაც ნათქვამია, რომ გარემოზე ზემოქმედების დონე ძალიან დაბალია”.

ბატონმა მელითაურმა უპასუხა, რომ ტექნიკური დავალებით გაწერილი ვალდებულებების გარდა კონტრაქტორი სხვა დამატებით ვალდებულებებს თავის თავზე არ იღებს.

BRL-მა კი უპასუხა, რომ პროექტზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, კონსულტანტები დაიწყებენ დეტალურ კვლევებს და შეაგებენ გარკვეულ ხარვეზებს.

6. სს «ლალხორის» და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წარმომადგენელმა ბატონმა მირონ ფერცხელანმა განმარტა, რომ ერთობლივი საწარმოს კოლენკო-შტუკის და BRL-ის მიერ საპროექტო ალტერნატივების შესწავლა ენერგეტიკის სამინისტროს და მსოფლიო ბანკის დაგალებით განხორციელდა. სასურველი პროექტის შერჩევა კონსულტანტების ვალდებულებაში არ შედის. მან წარმოადგინა სს «ლალხორის» და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოსაზრებები და დასკვნები ხუდონჰესის პროექტის შესახებ :
  - ნებისმიერი ჰესის აშენების უარყოფა დასაბუთებული უნდა იყოს შესაბამისი დოკუმენტაციით, რითაც დასტურდება კატასტროფული შედეგების არსებობა. მეცნიერებათა აკადემიაში სხდომაზე გამოცხადდა ნებისმიერი მასალის წარმოდგენის მოთხოვნა. ჰესების მშენებლობა აზიანებს ბუნებას და ადამიანებს, მაგრამ რა დოზით ეს გაურკვეველია. ეს შეიძლება განისაზღვროს ასრებულ წყალსაცავებზე დაყრდნობით და ყველაზე ცუდი პირობები შაორის წყალსაცავზეა, სადაც გასული საუკუნის 70-იან წლების შემდეგ არანაირი სარეაბილიტაციო სამუშაოები არ შესრულებულა. ამასთანავე გეოგრაფიის ინსტიტუტმა განახორციელა 30 წლიანი დაკვირვება და ზონების აღწერა. კვლევების შედეგად დადგინდა, რომ ყველაზე სახიფათო ჟინვალის წყალსაცავია და ინციდენტის შემთხვევაში დაზიანებდა თბილისი და მცხეთა.

ენერჯი ბევრად უკეთესი მდგომარეობაა და წყალსაცავის ზედაპირიდან აღორძლებების დონე ძალიან დაბალია. დღესდღეობით ქვეყანას გააჩნია ენერჯია, მაგრამ როგორ შეინარჩუნებს იგი ამ მდგომარეობას გაურკვეველია. თუ საქართველომ არ განავითარა ჰიდროენერგეტიკული რესურსები, მაშინ მან უნდა გამოიყენოს თერმული და ატომური ენერჯია, რომლის რესურსებიც არ გაგვაჩნია. ამასთან ჰიდროენერგეტიკა ყველაზე უსაფრთხოა ენერჯიის სხვა წყაროებთან შედარებით.

- უნდა აღინიშნოს, რომ განსახლების შემთხვევაში, ადგილობრივი საზოგადოება დაკარგავს თავის ადამ-წესებს და ტრადიციებს, კულტურულ მემკვიდრეობას, ეკლესიებს, ფრესკებს.
- ერთერთი ყველაზე რთული საკითხი ჭუბურიდან დიზამდე და ნაკრას თავზე გზის გაგრძელება.
- უნდა განიმარტოს, რომ კასკადის განვითარება ნიშნავს მთლიანად სვანეთის მოსახლეობის განსახლებას.
- მათი უმორჩილესი თხოვნაა განახლება მოხდეს რეგიონშივე. სვანები რთულად ეგუებიან ახალ გარემოს.
- გზის მშენებლობა – მნიშვნელობა არა აქვს პროექტი განხორციელდება თუ არა, რეგიონს ესაჭიროება გზა. ქუთაისის გავლით ჭუბურისკან მიმავალი გვირაბი უნდა გაკეთდეს. ეს მგზავრობის დროს 12 საათიდან 6 საათამდე შეამცირებს.
- პროექტის ერთერთი დადებითი მხარე დასაქმების საკითხია. დაახლოებით 3000 ადამიანი დასაქმდება ობიექტზე. ჰესის ექსპლუატაციაში შესვლის შემდეგ 200 ადამიანი იმუშავებს მართვა-ექსპლუატაციაზე, დანარჩენნი კი დასაქმდებიან განვითარებული ინფრასტრუქტურის მეშვეობით.
- წყლის რესურსების დაღვრა და დაკარგვა ძალიან დიდი დანაკლისია. ხულონჰესის მშენებლობის შედეგად მოხდება წყლის დაგროვება და ამით წლიური მოგება 70-80 მილიონ აშშ დოლარს მიაღწევს. სს « ლალხორის » შემოთავაზებაა ჩამოყალიბდეს სვანეთის განვითარების ფონდი, რომელსაც წილი ექნება უკვე შესრულებული სამუშაოების საწესდება კაპიტალში ან ინვესტორი აღნიშნულ ორგანიზაციას უსასყიდლოდ გადასცემს 50 მეგავატ ენერჯიას. ასეთი ქმედებები მოსახლეობას რწმენას დაუბრუნებს.
- ენერჯია – ფასები საწვავზე და განახლება ენერჯიაზე იზრდება.

7. ხაიშის საჯარო სკოლის მასწავლებელმა ბატონმა აკაკი ზუმაძემ განაცხადა, რომ ადგილობრივი მოსახლეობა ეწინააღმდეგება განსახლებას. ისინი ეთანხმებიან სხვა ალტერნატივების განხილვას, იმ ალტერნატივების, რომელთა განვითარების შემთხვევაში სოფელი არ დაიბოროტება. პირველი (1) ალტერნატივის შერჩევის შემთხვევაში, მეორე უფრო მაღალ კაშხალთან ახლოს მდებარე მოსახლეობის მცირე რაოდენობას მოუწევს ხაიშში გადასახლება. მისი თქმით რეგიონს გააჩნია მრავალი რესურსი, რომელთა ათვისება არის საჭირო. მიზანშეწონილია 2 ან 3 წლის დათმობა იმისათვის, რომ განხორციელდეს ალტერნატივა 1-ის დეტალური ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება.

ბატონმა ნიკოლაიშვილმა შეაჯამა საჯარო კონსულტაციების შეხვედრა. მან აღნიშნა, რომ გადაწყვეტილება პროექტის შესახებ მიღებული იქნება მხოლოდ საზოგადოებასთან შეთანხმებით. დღემდე ჩატარებული კვლევები მხოლოდ წინასწარია. საკვლევ რაიონად ენერგეტიკის სამინისტრომ ხულონი-ხაიშის ტერიტორია შეარჩია, ვინაიდან ზემო ბიეფში არსებული ნებისმიერი სხვა ადგილი უამრავი პროექტის განვითარების შესაძლებლობას იძლევა და ამ ეტაპისთვის მიზანშეწონილად არ მიაჩნია ასეთი კვლევების ჩატარება. აღნიშნულ ხულონი-ხაიშის ტერიტორიაზე, ყველა ასპექტის გათვალისწინებით ხულონჰესის თავდაპირველი პროექტი ყველაზე საუკეთესო ვარიანტია და დადებითი გადაწყვეტილების შემთხვევაში, ექსპერტები ყველანაირ

ძალისხმევას მიმართავენ ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესების და მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად; თუმცა, წარმოდგენილი შემოთავაზებები და პირობები უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სტანდარტებს. ხოლო იმ შემთხვევაში თუ ხუდონის თავდაპირველ პროექტზე უარყოფითი გადაწყვეტილება იქნება მიღებული, მთავრობამ შესაძლოა საერთოდ უარი განაცხადოს ნებისმიერი პროექტის განვითარება, ვინაიდან ორი სხვადასხვა კაშხლის აშენება უაზრობაა უარყოფითი ზემოქმედებების გამო და ამით არასწორად იქნება გამოყენებული მდინარე ენგურის ჰიდროპოტენციალი. მთავრობა მზად არის დაიწყოს მოლაპარაკებები და შეარჩიოს სასურველი ადგილები განსახლებისთვის. ქვეყნის განვითარება დამოკიდებულია ენერგეტიკის სექტორზე; ეს უნდა იყოს ყველასთვის პრიორიტეტი და არა მარტო ხაიშის საკითხი.